ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна
к. психол. н., доцент,
Рубанська Анжеліка Владиславівна
здобувачка вищої освіти магістерського рівня
Соціально-психологічний факультет
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

Повноцінний мовленнєвий розвиток є фундаментальною умовою успішної соціалізації дитини та формування її особистості. У дошкільному віці комунікація стає провідним засобом пізнання навколишнього світу, налагодження міжособистісних контактів із дорослими та однолітками, а також підготовки до шкільного навчання.

Водночас у дітей із порушеннями мовлення (ПМ) спостерігаються специфічні труднощі в опануванні засобів спілкування, що негативно впливає на їх комунікативну активність, емоційно-вольову сферу та соціальну адаптацію [1], [2]. Саме тому вивчення особливостей комунікативних навичок таких дошкільників є важливим науково-практичним завданням сучасної логопедії та спеціальної психології.

Як показали теоретико-прикладні напрацювання ряду дослідників, комунікативні навички дошкільника, зокрема з логопатологією, є складним утворенням, що поєднує в собі мовленнєвий, невербальний, емоційний і соціальний компоненти.

Відтак, зважаючи на структурну організацію досліджуваного утворення, нами було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на розкриття особливостей прояву кожної його складової.

В якості психодіагностичного інструментарію нами було використано низку методик, а саме: методику Т. Піроженко для оцінювання комунікативної активності й ініціативності дітей (соціальна складова), методику Н. Чередніченко для вивчення зв'язного мовлення дошкільників (мовленнєва складова), методику А. Богуш і Н. Гавриш для розкриття діалогічних умінь досліджуваних (мовленнєва складова), методику О. Янченко для вивчення невербальних проявів дітей (невербальна складова), а також методику Є. Соботович для визначення рівня розуміння дошкільнятами зверненого до них мовлення (емоційна складова).

Отримані первинні дані за вищезазначеними методиками доповнювалися результатами спостереження, численних бесід із вихованцями, їх батьками, вихователями, логопедом, висновками робочої документації.

В емпіричному дослідженні на констатувальному етапі його проведення взяли участь 10 дітей віком 5-6 років із порушеннями мовлення.

Експеримент проводився впродовж березня 2026 року на базі Олевського центру розвитку дитини № 1 із дітьми старшої групи ЗДО та складався з низки етапів.

Так, на початку нашої дослідницької розвідки ми звернулися до методики Т. Піроженко, результати дослідження за якою наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Рівні розвитку комунікативної активності й ініціативності дошкільнят із ПМР

Рівень	**Відносна кількість**
Високий	0%
Достатній	30%
Середній	60%
Низький	10%

Як видно з таблиці 1, більшість дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку (60%) відрізняються середнім рівнем прагнення до комунікації, ще 30% – достатнім й 10% – низьким. Водночас жоден дошкільник із логопатологією не виявив високого рівня комунікативної активності.

Такі показники, на наш погляд, пояснюються тим, що мовленнєві труднощі та усвідомлення власного дефекту викликають у дітей страх невдачі, невпевненість у собі та бар'єри у розумінні співрозмовника, через що вони уникають ініціативи у спілкуванні.

Метою другого етапу нашої дослідницької роботи стало вивчення зв'язного мовлення дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку за методикою Н. Чередніченко:

Таблиця 2. Рівні сформованості зв'язного монологічного мовлення у дітей із ПМ

Рівень	**Відносна кількість**
Високий	0%
Достатній	30%
Середній	60%
Низький	10%

Аналогічні до попередніх числові показники засвідчили наявність у дітей із вадами мовлення значних труднощів у процесі самостійного планування та граматичного оформлення розгорнутих висловлювань через обмежений словниковий запас і недорозвинення окремих компонентів мовленнєвої системи.

Третій етап діагностики, реалізований за методикою А. Богуш і Н. Гавриш, був присвячений аналізу діалогічної компетентності вихованців ЗДО. Основними критеріями оцінювання стали вміння дітей ініціювати спілкування, підтримувати бесіду, коректно відповідати на репліки й самостійно ставити запитання партнеру по комунікації, а також їхня готовність взаємодіяти у спільних іграх.

За результатами дослідження встановлено, що у більшості дошкільників із мовленнєвими порушеннями переважає середній рівень діалогічної компетентності (60%), тоді як достатній та низький рівні продемонстрували по 20% вихованців, а високого рівня не досяг жоден опитаний.

Таблиця 3. Рівні діалогічного мовлення дошкільників із порушеннями мовлення

Рівень	**Відносна кількість**
Високий	0%
Достатній	20%
Середній	60%
Низький	20%

Такий розподіл указує на значні труднощі дітей у самостійному ініціюванні розмови, формулюванні запитань і підтриманні розгорнутого діалогу в процесі спільної діяльності.

Четвертий етап експериментальної роботи передбачав вивчення невербальних проявів дошкільнят із мовленнєвими порушеннями за методикою О. Янченко:

Таблиця 4. Рівні розвитку невербальних засобів комунікації дошкільників із ПМР

Рівень	**Відносна кількість**
Високий	0%
Достатній	70%
Середній	30%
Низький	0%

Аналіз отриманих відсоткових значень таблиці 4 засвідчив, що у більшості дітей дошкільного віку з розладами мовлення переважає достатній рівень розвитку невербальних засобів комунікації (70%), а у решти вихованців зафіксовано середній рівень (30%) за повної відсутності високого та низького показників. На нашу думку, такі результати вказують на те, що дошкільнята в повсякденному житті активно використовують міміку, жести й пантоміміку як основний компенсаторний засіб для подолання бар'єрів у вербальному спілкуванні.

І, нарешті, завданням заключного, п'ятого етапу констатувального експерименту, стала діагностика розуміння зверненого мовлення за методикою Є. Соботович, яка дала змогу оцінити здатність досліджуваних дітей сприймати та правильно інтерпретувати мовленнєві інструкції, розуміти значення слів, граматичні форми й синтаксичні конструкції різної складності.

Таблиця 5. Рівні розуміння зверненого мовлення дошкільників із логопатологією

Рівень	**Відносна кількість**
Високий	0%
Достатній	30%
Середній	50%
Низький	20%

З огляду на результати таблиці 5, варто відмітити, що переважаючим серед дошкільників із логопатологією є середній рівень розуміння зверненого мовлення (50%), тоді як достатній і низький рівні продемонстрували відповідно 30% та 20% дітей, а високий рівень не зафіксовано. Такі дані підтверджують труднощі дітей у сприйнятті складних синтаксичних конструкцій та зумовлюють потребу в цілеспрямованій корекційній роботі з розвитку імпресивного мовлення.

Таким чином, узагальнюючи результати емпіричного дослідження особливостей розвитку комунікативних навичок дітей дошкільного віку із мовленнєвими порушеннями, необхідно підкреслити, що розглянуті нами окремі їх прояви в межах виділених нами складових (комунікативна активність й ініціативність дітей, зв'язне мовлення, діалогічні вміння, невербальні прояви, розуміння дошкільнятами зверненого до них мовлення) водночас виступають критеріями сформованості їх комунікативних навичок.

Відтак, взявши їх до уваги та звернувшись до узагальнених результатів нашої дослідницької роботи, нами виокремлено серед дітей із ПМР три групи дошкільнят із середнім (60%), достатнім (30%) і низьким (10%) рівнями розвитку комунікативних навичок.

Наведені вище відсоткові значення рівнів розвитку мовленнєвої взаємодії вказують на недостатню сформованість у старших дошкільників із порушеннями мовлення даного утворення, що вимагає пошуку шляхів, форм, засобів, методів і прийомів спеціально організованої роботи з підвищення його рівня та визначає перспективу наших подальших досліджень у напрямі розробки та експериментальної перевірки ефективності корекційно-розвивальної програми з формування комунікативної компетентності дітей із ПМР в умовах закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Мартиненко І. В. Комунікативний потенціал особистості як об’єкт психокорекційного впливу у системі формування комунікативної діяльності дітей із системними порушеннями мовлення. Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2017. № 27. С. 71–75.
2. Стахова О. О., Рубанська А. В. Прояви комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Innovative Approaches in Modern Science and Technology : зб. наук. пр. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Лісабон, 24-26 черв. 2026 р. Лісабон, 2026. С. 475-477. URL : https://eprints.zu.edu.ua/48633/ (дата звернення : 25.10.2026).